

Török Zoltán

Balra át?

Az európai baloldal jövője az Amszterdami folyamat fényében

Az európai szociáldemokrata pártok a jóléti államok meggyengüléséhez hasonló válsággal voltak kénytelenek szembenézni az ezredfordulót követő évtized második felében. Ezt a helyzetet mi sem jellemzi jobban, mint az, hogy 2011-ben az Európai Unió tizenöt nyugati tagállama közül mindössze hat országban található kormányzati pozíciót betöltő szociáldemokrata pártok (Ausztria, Belgium, Görögország, Írország, Luxemburg és Spanyolország), ebből két esetben nagykoalíció részesei (Ausztria és Luxemburg), míg Belgiumban a baloldali pártra a zavaros kormányzati viszonyok miatt nem tekinthetünk teljes értékű tényezőként.

Ezeknek a pártoknak a sikertelenségét mutatja, hogy a négy legjelentősebb állam (Nagy-Britannia, Franciaország, Németország és Olaszország) egyikében sincsenek kormányon a baloldali pártok. Bár az évtized végére támogatottságuk némileg növekedett – amelyet mind a francia regionális választások, mind a német tartományi választások is mutattak –, ezek korántsem az új szociáldemokrata irányvonal és politizálás kialakulásának, sokkal inkább a jobboldali kormányok kudarcainak az eredményei.

Az említett válság okai többrétűek. Részben értékválságról beszélhetünk. Az értékválság problémájával az európai baloldal már a jóléti állam válsága és a neokonzervativizmus megjelenésének idején szembesült. Erre az értékválságra a harmadik utas politika jelentett megoldást, amelyik leginkább a Blair-féle Munkáspárt, valamint a Gerhard Schröder vezette SPD tevékenységében jelentkezett, és amelyik napjainkra lényegében a két karizmatikus politikus bukásával háttérbe szorult.

A válság másik aspektusa a konzervatív pártok tevékenysége következtében jelentkezik, amelyek – mint látható volt - ma a kormányzati helyek többségét birtokolják a tizenöt nyugat-európai EU-s tagállamban. A konzervatív pártok markáns politikai állásponttal jelentkeznek olyan, a társadalom mindennapjait érintő kérdésekben, mint a bevándorlás vagy a bűnözés. Olyan önálló társadalomelméleti kezdeményezéssel is megjelentek a politikai palettán, mint a David Cameron által felkarolt Big Society kezdeményezés.

Ez már csak azért is figyelemre méltó, hiszen a Big Society néhány vonásában hasonlít az Anthony Giddens nevéhez kötődő harmadik út politikájához, amelyik mértékadó baloldali politikaként jelent meg az 1990-es évek végén. Giddens a szoros munkásosztályi kötődés lazítását és a középosztály érdekeinek felvállalását javasolta a szociáldemokrácia számára, mindezt úgy, hogy közben a szociáldemokrácia ragaszkodik olyan alapértékekhez, mint az *egyenlőség* és a *pozitív szabadság*, kiegészülve a ténylegesen rászorulóknak védelmével, valamint a demokrácia kiterjesztésének igénylésével - a civil társadalom és annak megújítása, valamint és az állam és a civil társadalom közötti kapcsolat átfogalmazása révén -, illetve a multikulturalizmus és a környezetvédelem hangsúlyozásával.

A Big Society és az „Amszterdami folyamat”

A demokrácia kiterjesztésének gondolata Cameron Big Society koncepciójában is központi szerepet tölt be. Az új konzervatív irányzat képviselői, átértelmezve az állam és a civil társadalom Giddens-nél megfogalmazódó koncepcióját, a helyi szinten való erőteljes hatalomátengedést tűzik ki fő célul. A szubszidiaritás nagyobb lehetőséget jelentene a civilek számára a hatalom gyakorlásában való részvételre (<http://www.meltanyossag.hu/node/1715>).

Bár az új társadalompolitikai vízió önmagában nem volt elegendő a Konzervatív Pártnak a brit választások megnyeréséhez, ugyanakkor talán egyedülálló módon komplex elképzeléseket tartalmazott az új társadalom kialakítására vonatkozóan. A Big Society koncepcióját megelőzően a harmadik utas politikát követő Blair- és Schröder-kormány kudarcra egyben rávilágított arra is, hogy e politika képtelen volt felvállalni a társadalmi konfliktusokat, és kompromisszumkereső jellegével eltávolodott az értékalapú politizálástól.

Ez a politika eredeti céljait sem valósította meg, hiszen egy újabb alsó osztályt hozott létre, emellett pedig aláásta a civil aktivitást is a társadalomban. Mindez, továbbá a jelentős jobboldali kormányzati fölény és a gazdasági válságra adott jobboldali válasz, a baloldali alternatíva hiánya, valamint az új konzervatív társadalomkép kibontakozása vezetett lényegében a szociáldemokrácia válságát felszámolni kívánó Amszterdami folyamat létrejöttéhez.

E tárgyalássorozat létrejöttét két, baloldalhoz köthető kutatóintézet, a Policy Network, valamint a Wiardi Beckman Stichting (a holland szociáldemokrata párt kutatóintézete) támogatta, a 2010-es nagy-britanniai, holland és belga választási eredmények tükrében. A 2010. június 30-július 1. között megrendezett program fő célja az volt, hogy neves akadémikusokkal, politikai tanácsadókkal és stratégiai gondolkodókkal – többek között Anthony Giddens, Pierre Moscovici, Liam Byrne, Wouter Bos bevonásával – megoldást találjanak az európai szociáldemokrácia válságára, illetve megtalálják a progresszív politika előtt álló lehetőségeket.

Maga az Amszterdami folyamat lényegében egy olyan rendezvénysorozatot takar, amelynek keretén belül az európai szociáldemokrácia igyekszik megtalálni saját önképét. Ennek első állomásaként szolgált az amszterdami konferencia, illetve ennek folytatása volt a 2010. decemberi madridi (melynek témája a baloldal gazdasági kompetenciájának kérdése volt), és a 2011-es berlini és londoni tanácskozás (a kisebbségek beilleszkedéséről és a migrációról, valamint az idegenellenes populista politikáról), amelyen az egyes alkérdések kerültek megvitatásra.

A kölcsönösség, mint a baloldali politika kulcseleme

Az Amszterdami folyamat keretében számos alternatíva vetődött fel arra vonatkozóan, milyen irányba is kellene elmozdulnia a progresszív baloldálnak. E koncepciók fő mozzanata leginkább a kölcsönösség elvében foglalható össze. De mit is jelent mindez? Ennek kapcsán a baloldalon sincs egyetértés. Míg egyesek ennek gazdasági formáit emelik ki, azaz a munkások részvénytulajdonhoz juttatását és részesedését mind a tulajdonban, mind a jövedelemben, mind pedig a felelősségben a munkahelyként szolgáló vállalat irányításában. A kölcsönösség másik értelmezése viszont a közszolgáltatások terén nyitna a civil társadalom felé, bevonva őket azoknak a szolgáltatásoknak a működtetésébe, amelyeket eddig a kormányzat látott el.

Mindennek megvalósulását azonban a baloldal paradigmaváltásának is meg kell előznie – vélik a tanácskozás résztvevői. Mindenekelőtt fel kell adni azt a víziót, hogy a munkásosztály továbbra is egyfajta nincstelen, kiszolgáltatott réteget jelent. Ehelyett úgy kell tekinteni, mint fiskális tudatossággal rendelkező réteget, amelyik képes racionálisan felhasználni a rendelkezésre álló forrásokat. Ugyanakkor ezzel együtt a munkásosztály elfeledkezett a szolidaritás és az egyenlőség ideájáról, és számára e fogalmak értelmetlenné váltak, lévén a szolidaritásból ők elsősorban fizető réteggként veszik ki a részüket.

Így tehát ahhoz, hogy a baloldal továbbra is meg tudja őrizni osztályokon átívelő jellegét, e réteg megszólítására másfajta politikát kell alkalmaznia, amelyik túlmutat az egyenlőséghez és szolidaritáshoz kapcsolódó politikán. Ennek eszközeként szolgálhat a pénzügyi felelősségvállalás egyfajta kárpótlásaként szolgáló nagyobb társadalmi részvétel lehetőségének biztosítása.

A baloldal megújulásának további irányvonalai

Az új baloldali politika ugyanakkor nem merül ki a kölcsönösség elvének gazdaság és közszolgáltatások terén való implementálásában. Az Amszterdami folyamat ugyanis olyan politika kialakítására törekszik, amelyik egy átfogó víziót kínál minden társadalmi réteg számára, és megoldásokat javasol azokra a problémákra, amelyeknek a terén eddig a jobboldal mutatkozott önálló megoldási javaslattal. Így a multikulturalizmusnak a biztosítása terén is komoly szerepet szánunk a társadalmi szervezeteknek, amelyeknek feladata az egyes közösségek közötti súrlódások megszüntetése, és az együttélés elősegítése lenne.

A kölcsönösség elve ugyanakkor önmagában nem jelent megoldást arra a problémára, hogy a baloldali alternatíva elsősorban a válságmentes időkben jöhet számításba. Ezért a tanácskozás résztvevői olyan irányvonalak kialakítását is szükségesnek tartják, amelyek a gazdasági válságokból való kijutást is elősegítik, mindeközben pedig megerősítik a szociáldemokrata pártok társadalmi támogatottságát is.

Ennek jegyében a résztvevők elismerték, hogy a jelenlegi gazdasági keretek szabályozására már a nemzeti szint nem elegendő, éppen ezért a baloldali pártok számára a nemzetközi szervezetek szabályozó szerepének megerősítése kell, hogy az elsődleges feladatot jelentse. Emellett szükséges – éppen a baloldali pártok iránti társadalmi bizalom növelése érdekében – a szakszervezetekkel való kapcsolat megerősítése.

Ennek azonban túl kell mutatnia a gazdasági struktúra megőrzésére irányuló szakszervezeti törekvéseken, és helyette olyan megállapodások kialakítására kell törekedni, amelyek kompromisszumos megoldást jelentenek a válság kezelése és a szakszervezetek törekvései között.

A résztvevők a környezetvédelem problematikájának hangsúlyosabbá tételében és a fenntartható fejlődést elősegítő ágazatok támogatásában jelölték meg a megoldást. Utóbbi kitörési lehetőséget teremt a munkanélküliség problémájából, míg előbbi probléma kapcsán egy új típusú baloldali gazdaságpolitika körvonalai rajzolódnak ki, amelyben az alternatív energiaforrások támogatása révén letörhetők az energiaárak, az adórendszer pedig a fenntarthatóság céljait szolgálja. Ezekhez a célokhoz azonban jelentős alkalmazkodóképességre is szükség van a szociáldemokrata pártok részéről, hogy kialakíthassanak olyan kormányzati koalíciókat, amelyek lehetőséget teremtenek a kormányra kerülésre, és e programok végrehajtására.

Amszterdam és a magyar baloldal

Az Amszterdami folyamat keretében megfogalmazódó javaslatok iránymutatásként szolgálhatnak a magyar baloldal számára is, amelyik jelenleg komoly értékvélságban szenved. Ennek jegyében több, a tanácskozás keretén belül megfogalmazott javaslat hazai implementálására is lehetőség lenne:

- a. A környezetvédelem problematikája és a fenntartható fejlődést elősegítő gazdaságpolitika kialakításának lehetősége adott a baloldal számára. Ennek akár népszerűség-növelő hatása is lehet, hiszen a környezet védelmének fontossága meglehetősen magas preferenciával rendelkezik a társadalmon belül, még akkor is, ha az a politikai preferenciák és a gyakorlati tevékenységek szintjén nem is jelentkezik.

b, Az egyre nagyobb intenzitású sztrájkok lehetőséget teremthetnek a baloldal számára a szakszervezettel való kapcsolatok újjáépítésére. Fontos ugyanakkor, hogy a szakszervezetekkel való együttműködés folyamatos legyen, illetve ne kritika nélkül azonosuljanak a szakszervezeti törekvésekkel, hanem egy olyan álláspont formálódjon ki, amelyik megelőlegezi a reformokat, és kompromisszumot jelent.

c, Fontos az állam és a magántulajdon szembeállításának megszüntetése, illetve utóbbi túlmisztifikálásának felfüggesztése. Pontosán meg kell határozni azt a kört, amelyik a közszolgáltatások részét képezi.

d, Mindez azért igazán fontos, mert ennek révén létrejön az a kör, amelyek működésébe a társadalmi szervezeteket is be lehetne vonni, nagyobb legitimitációt és társadalmi felelősséget teremtve e téren. Ehhez azonban nem csak az állam önmérsékletére, az eddig jellemző erőpolitizálás és az egyeztetési mechanizmusok figyelmen kívül hagyásának megszüntetésére lenne szükség, hanem a megfelelő civil részvétel és aktivitás kialakulására is.

Összegzés

A látottak alapján elmondható, hogy David Cameron miniszterelnöknek a Big Society-ről alkotott víziója nem maradt nyomtalanul a baloldalon sem, hiszen az Amszterdami folyamat ugyancsak fontos szerepet szán a civil társadalom számára. Némileg azonban túl is mutat ezen, hiszen mintegy kiegészítő jelleggel, de a gazdaságpolitika terén is kialakult preferenciákkal rendelkezik, és igyekszik iránymutatást adni a szociáldemokrata pártok számára a potenciális társadalmi szövetségesek terén is (legyen szó a zöld pártokról vagy épp a szakszervezetekről). Mindezzel tehát létrejöhet az egységes értékrendszer, amelyik méltó válasz a konzervatívok Big Society víziójára.

A program gyakorlati megvalósítása azonban egyelőre tapasztalatok hiányában számos kérdést hagy maga után. A magyar baloldal esetében mindezek ellenére releváns alternatívaként jelentkezhet az eddig bevett technokrata irányvonalhoz képest, megerősítve ezzel a társadalomnak a baloldalhoz való kötődését, és kiszélesítve annak törzsbázisát.